

**IVANDE  
KAIJA  
IEDZIMTAIS GRĒKS**



**ZVAIGZNE**

821.174-31

Ka 123

Vāka dizaina un ilustrācijas autore  
*Krista Jūlija Kreišmane*

Grāmata sagatavota pēc 1992. gada izdevuma.

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Ivande Kaija

© Izdevums, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC, 2019

ISBN 978-9934-0-8153-8

**Pirmā daļa**

**GAIDAS PIRMĀ MĪLESTĪBA**

*“Tīram viss tīrs”.*

Sv. Augustīns

## STĀRĶU LIGZDA

Mācītājs Goba ar savu cienīgo soļoja līdzās, klusēdami un sevī pārdomādami visu nule pārrunāto.

Jā, tas bija svarīgs jautājums: viņi auga arvien lielāki, tie mazie cilvēciņi, un aizvien vairāk vajadzēja ar tiem rēķināties; nevarēja vairs tos tā pēc patikas bīdīt, tie jau sāka uzstādīt arī savas prasības, tiem arī jau radās savas tiesības, un vairs nebij tik viegli ar viņiem tikt galā. Bija jau viņu mācītājmuižā vesels bars, seši gabali, un nu šajā apaļā skaitā gribēja iespiesties vēl septītais.

Cienīgmātei sirds tik grūta. Kā viņus visus izaudzēs! Nelieklajā Kurzemes Randavas draudzītē trūcīga iztikšana. Cienīgstēvs pats sevi mierināja ar Dieva svētību – gan jau izvilks. Bet liela galvas laužšana bij tomēr. Par mazo, piecus gadus veco Līzīti un trīs gadus veco Krustiņu bij vismazākā bēda, tie vēl auga kā zālīte laukā. Velta tikko sāka mācīties, jo viņai pa Liendienām palika astoņi gadi. Nopietni ko pārdomāt bij par trīspadsmit gadus veco Kārli un vienu gadu jaunāko Vili. Bij jau sen nospriests sagatavot viņus uz reālskolas ceturto klasi; cienīgstēvs, pats klasisko izglītību baudījis un izbaudījis viņas rūgtumus, bij tai stingrs pretinieks.

Acumirkli viss jautājuma smaguma punkts grozījās ap Gobu vecāko meitu Gaidu. Tai nupat paliks septiņpadsmit gadi, un līdz šim laikam vēl mācītājs ar cienīgo nebij varējuši vienoties, vai Gaidai kā sievietei vajadzīga arī skolas izglītība vai labāk ir, ka aprobežojas tikai ar mājas izglītību vien. Māte bij priekš

pirmējās, tēvs piekrita pēdējai. Līdz šim Gaida līdz ar Kārli un Vili mācījās mājās pie mājskolotājas Zelmas jaunkundzes latviešu valodu, matemātiku un ģeogrāfiju, jaunās valodas pie mātes, vēsturi un dabas mācības deva mācītājs Goba pats.

Uz pāris gadiem sūtīt Gaidu uz skolu nebūtu jau arī tēvam galu galā nekas daudz pretī. Gaida dzīvotu Rīgā pie brāļa, daktera Gobas, tikpat kā sava tēva mājā. Divi gadi arī nav pārāk ilgs laiks. Bet kā lai Gaidu tagad piecieš mājās? Mātei grūti nācās vienai visu saimniecību pārvaldīt, un vēl sevišķi pēc gaidāmiem notikumiem...

To ievērojot, mācītājs pats gribēja dabūt savu gribu cauri. Vai tad tiešām citādi nemaz vairs nevarēja kā Gaidu sūtīt dzīves skolā, kā māte teica? Tam viņš iekšēji nekādi nevarēja piekrist. Sieviete ir un paliek mājas pavarda guntiņas sargātāja, ģimenes saturētāja; tikai vīrietim vajadzīga dzīves skola. Gaida pieaugs, apprecēsies – varbūt ar kādu mācītāju – un dzīvos tāpat kā viņas māte. Jā, tiešām, viņš nesaprata, kam viņai tagad vajadzēja iet projām, kur tik daudz uzdevumu un pienākumu viņu saistīja pie mājas. Ka jaunam skuķim galva blēņu pilna, to mācītājs vēl varēja saprast, bet, ka viņas māte – pusmūža cilvēks – varēja meitēnu pabalstīt, to viņa prāts nespēja aptvert.

Māte no sāniem vēroja tēva iekšējo cīņu. Viņa to jau pazina visos sīkumos. Bieži šis jautājums pēdējos gados, Gaidai pieaugot, bij viņu starpā cilāts un aizvien asāks palicis. Tagad tas bij jāatrisina galīgi. Ja viņa kādreiz, sava vīra pārliecināta, tapa šaubīga par savām prasībām Gaidas nākotnes jautājumā, tad pietika, ka viņa atcerējās savu jaunību, un atkal viņai radās spars aizstāvēt Gaidas lietu. Viņa bij mazturīgu pilsoņu bērns. Grūta bijusi viņas bērnība. Tikko skolu beigusi, viņa bij iestājusies pie kāda lauku mācītāja par mājskolotāju. Tur viņai “laime uzsmaidīja” – mācītāja palīgs Goba viņā samīlējās. Tā kā jaunais adjunkts viņai arī patika gluži labi, tad viņi apprecējās. Un nu jau divdesmitais gads, kopš viņi dzīvo laimīgā laulībā, kā mēdz teikt.

Lienes kundze par savu dzīvi ārēji nemēdza sūdzēties. Bet ko viņa zināja no dzīves? Tur laukā – pasaulē – cilvēki dzīvoja, cīnījās, te – it kā stāvošā ezerā, viss kluss, neviena dzīves vilnīša, riņķī apkārt viss gaisis kā sastindzis ap nekustīgo ezeru... Ai, jā! Bij gan arī viņas mazajā dzīvītē bijuši strauji viļņi – kad kādreiz uzpūta liegie pavasara vēji... jā, tad viņš bij saviļņojies – klusais ezers...

Tas bij tajos laikos, kad Mārtiņš tik bieži brauca uz Rīgu. Viņš grūti iedzīvojās savā mazajā draudzītē, viņam bij Randavā garlaicīgi pirmos gadus. Tagad tas vairs tikai reti izbrauca svarīgās amata darīšanās; ar savu lauku mācītāja vienmuļīgo dzīvi viņš jau sen apradis un ar saviem četrdesmit septiņiem gadiem, kā saka, nodibinājies. Viņai, Lienei, gan garlaicīgi nekad nav bijis, tādas sajūtas viņa nepazīna. Pirmos gadus bērni dzima un mira, tad viņa dzīvoja no priekiem bēdās un nemanīja, kā laiks aizgāja.

Bet tad notika viņas dzīvē lūzums, savienots ar dziļiem dvēseles pārdzīvojumiem. Sekas bij, ka Mārtiņš vēl vairāk rāvas prom no Randavas; bieži brauca uz lielpilsētu laimes meklēt, bet katreiz sašļucis atgriezās atpakaļ. Kad likteni grozīt neizdevās, tad viņš sarūgtināts atmeta ar roku un palika drūms pret visu apkārtni un pirmā kārtā pret sievu. Vai viņš tikai ilgojās pēc plašākas dzīves, nabaga Mārtiņš?...

Tagad viņi abi sen vairs nejūsmoja par kādu dzīves pārmaiņu, tikai dzīvoja klusi tālāk. Bērni auga, un nu bij jāgudro par viņu nākotni – tā tagad bij pirmā vietā.

Par puiku nākotni arī mācītājs prata spriest ļoti saprātīgi. Viņš atcerējās savu bērnību, savu jaunību un savas patstāvīgās dzīves sākumu; viņš saprata it labi savas paša audzināšanas trūkumus un centās no tiem izsargāt savus dēlus. Bet, tiklīdz runa nāca par meiteņu audzināšanu, tā viņš sprieda partijiski, kā allaž vīrietis par sievieti.

Gaida bij vecākā, tēvs viņu ļoti mīlēja. Varbūt arī tādēļ viņš gribēja to paturēt mājās cik iespējams ilgi, jo, ja Gaida

aizies uz skolu, tad jau tikpat kā projām uz visiem laikiem. Vēlāk apprecēsies...

Gaida nedrīkst precēties, māte, instinktīvi sajuzdama tēva spriedumu, sevī protestēja. Vismaz ne gluži jauniņa, nekā no pasaules neredzējusi – taisni no dzimtās sētas vīra mājā. Kā viņa pati savu agro apprecēšanos bij nožēlojusi. Cik grūts bij viņas mūžs no tā laika: tie bērni, tās rūpes, tā saimniecība, katru dienu viens un tas pats, viens un tas pats.

“Ne tādu vien dzīvi es vēlētos Gaidai. Kaut ko jaunu, labāku, gaišāku. Bet, kādu īsti, to es vairs ar savu aptrulušo prātu neņemos izšķirt, tikai citādu, citādu! Gan Gaida pati zinās, kādu, tikai vajag viņai pašai dot izvēli tāpat kā puikām,” tā Gobas kundze, pie sevis turpinādama savu pārdomāšanu, nopūtās un smagi soļoja vīram līdzās.

Visu to viņa desmitām reižu Mārtiņam teikusi, bet viņš vienmēr bij stūrgalvīgi palicis pie sava. Tikai pašā pēdējā laikā viņai likās, ka tas sācis tā kā drusku šaubīties, un tādēļ viņa gribēja kalt dzelzi, kamēr tā karsta. Un laiks arī vairs necieta.

Visu garo ceļu no mājām līdz kapsētai un atkal atpakaļ tie, gar upmalu pa ievāju staigādami, par to vien bij runājuši un kļusēdami katrs sevī turpinājuši sarunas pavedienu.

Mācītāja kundze mazliet apstājās, viņai pēdējā laikā grūti nācās staigāt. Mācītājs paskatījās uz sievu.

– Tu, Liene, gan esi piekususi? Līdz mājām vēl labs gabaliņš, ko iet, vai neatsēdīsīmieš? Sēdi uz tā celma, es atlaidīšos zālītē.

– Tā nu mēs atkal ne pie kāda gala nenācām. Un Gaida prasa izšķiršanu, – Lienes kundze uzsāka, iekšēji sagrauzta un nomākta.

– Vai tu tiešām neļausies pārliecināties un nepārrunāsi ar Gaidu?

– Nē, Mārtiņ, tas būtu pret manu pārliecību.

– Nu tad es kā tēvs noteikšu, un, kā es teikšu, tā paliks, – mācītājs Goba kaitināts atteica un aizgriezās.

– Protams, tu jau esi noteicējs – to tev neviens nevar ņemt, – Gobas kundze pastrīpoja ar rūgtumu.

– Despots, varmāka... – mācītājs iekaisis piemetināja.

Iestājās īss klusums.

– Nezin kāda velna jums, sievietēm, tajās skolās vajag? – Goba pēc brītiņa ātri izgrūda, bet viņa balsī bij manāms tāds pieļāvīgāks tonis.

– Nezin kā tev toreiz vajadzēja, kad tu tā tiecies pēc citas vietas?

Mācītājs sarauca pieri un pameta niknu skatu uz sievu.

– Kādēļ es to darīju? Kādēļ? – viņš jautāja, viņu caururbams ar savu skatu.

Lienes kundze nodūra galvu un it kā mazāka sarāvās. Tik pēc brītiņa viņa nedroši piebilda:

– Gaida sāk ilgoties pēc dzīves. Vai tu ar varu gribi nomākt šīs ilgas viņas krūtīs, jā – vai tu to drīkstī?

Mācītājs neatbildēja. Sabozies viņš kodelēja zobos savas bārdas galu. Liene bij aizskārusi kādu vārīgu vietu vecās atmiņās. Jā, tas toreiz bij grūts nemiera laiks. Ar kādām sāpēm viņš pats bij atsacījies no savām cerībām. Un Gaida, viņa bērns, jau tāpat tiecas pēc kaut kā plašāka. Viņa gan sieviete, bet vai tādēļ viņai mazāk sāpēs tā pati dvēseles sāpe... Viņa tik pilna prieka un liksmības, viņai tāds spēcīgs temperaments. Arī viņi, viņš un māte, tādi bij jaunībā... Vai viņš ar varu viņas iekšējo sparū lai nomāktu? Nē, to viņš patiešām nedrīkstēja. Lienei bij taisnība, to jau tas sen bij sajutis, tik negribēja vēl klaji atzīties. Viņš smagi nopūtās.

Gobas kundze pameta nemierīgu skatu uz savu vīru. Sirds viņai bij pilna nemiera.

– Es esmu atpūtusies, un mēs varētu atkal iet; drīz būs launags, jādod saimei ēst, – viņa klusi teica.

Mācītājs palīdzēja sievai piecelties. Tad paņēma viņu zem rokas, un abi gāja uz mājas pusi pa ziedošo upmalas gravu.

– Nu labi, lai tad ar notiek pēc jūsu prāta. Mani vismaz tas apmierina, ka Gaida pati tik negrozāma savā gribā, – mācītājs ātri izgrūda, izlikdamies netaisnīgi pārvarēts.



Gobas kundze tik labvēlīgu spriedumu nebij gaidījusi un izbrīnījusies uzskatīja vīru, it kā neticēdama savām ausīm.

– Paldies Dievam! – viņa priecīgi iesaucās.

Abi sajuta lielu atvieglinājumu, it kā smagu kopēju nastu būtu kalnā uzstiepuši.

– Cik šogad agrs, jauks pavasaris, šodien tikai vēl pirmais maijs, un viss jau zaļš; ievas drīz būs noziedējušas. – Mācītājs Goba nolauza ziedošu ievas zaru un sniedza to sievai.

– Kā man ieviņas patīk, būtu lauzusi pilnu klēpi, bet man no viņām sāp galva.

Mācītājs Goba ciešāk satvēra sievas roku.

– Iesim taisni caur birtalu, tev tikai mazliet jāpakāpjas gar krastmalu kalnā; es palīdzēšu, vai tev nebūs par grūtu?

– Nē, nē, – Gobas kundze, kautri smaidīdama, atteica, un abi lēnām kāpa gar gravas malu uz augšu.

Abi jutās kā pacilāti. Pēc ilgiem laikiem tie atkal reiz sajuta patīkamu saskaņu. Kā sentāla ziedoņa vēsmu tie sajuta šalkojam. Gaiss bij pilns plaukstošu pumpuru reibinošas smaržas. Tāpat kā šodien tie priekš divdesmit gadiem roku rokā bieži staigāja pa gravu, gar upmalu, jokoja, tērzēja, paslepus tralīnāja kādu dziesmiņu, bīdamies, ka kāds draudzes loceklis nenoklausās jaunā mācītāja pasaulīgās dziesmās un jaunās cieņīgmātes skaļajos smieklos. Laiki mainījās, un viņiem līdz arī Mārtiņš ar Lieni. Viņu dziesmas pamazām apklusā. Tagad tikai retumis viņi abi vairs uzņēma tādas garākas kopējas pastaigas. Nebij jau arī vaļas it nemaz, sevišķi Lienei arvien bij rokas pilnas darba, tā ka ne mirklis nebij svabads; un tad – bez mūžīgajiem pavadoņiem bērniem viņa ne soļā nekur netika projām, ja negribēja ar varu izrauties. Arī tagad viņai prāts jau metās nemierīgs, ka tikai Gaida nav pametusi Krustiņu, pati aizskrējusi ar Kārli un Vili. To iedomādamās, viņa paātrināja soļus.

Ar pastaigāšanās gala iznākumu apmierināti, abi ātriem soļiem pa gatvi tuvojās mācītāja muižiņai.

Tur viņa stāvēja saulainā pakalnītē, mazās Vizmas upes malā, dzeltenī pelēka, tumšiem, apdrupušiem stūriem, zemiem

logiem, sarkanu dakstiņu jumtu. Slaidi, balti bērzi, kuplas liepas viņu sargāja no vētras brāzieniem. Mājas galā pāri par visiem kokiem pacēla savu virsotni vecs ozols, milzenis ar izdrupušu serdi. Ozola galotnē – liela stārķu ligzda, kuras dēļ laikam arī mācītāja muižiņa iesaukta par Stārķu ligzdu. Jau agrā pavasarī stārķu pāris atlaidās ik gadus un visu vasaru dzīvoja mierīgu dzimtas dzīvi, bet, līdzko tuvojās rudens, tas palika nemierīgs un ar visu savu pieaugušo saimi laidās prom uz dzidrākiem novadiem, tā ka dažs labs cilvēku bērnu pāris to klusībā apskauda... Vēlā rudenī vecajā ozolā mitinājās kāds cits pāris – pelēkas pūces. Ar savu skarbo, nelaimi vēstošo ķērķšanu tās briesmīgajās, tumšajās rudens naktīs biedē klusās mājas iedzīvotājus. Omulīgi ir mācītāja muižā, kad slaidais stārķu pāris mīt ozola galotnē... drausmīgi, kad pūces saimnieko ozola serdē...

– Mūsu Stārķu ligzda! – mācītāja kundze iesaucās. – Un tomēr es viņu mīlu! – viņa it kā pabeidza kādu iekšēju domu, jūsmīgi raudzīdamās savā mītnē.

– Tā mūsu pasaule, – mācītājs piebilda. – Lūk, kā mazie putniņi ēd, kā izsalkuši, mutes vien kust.

– Kuri? Vēl jau nav mazo.

Viņš iesmējās:

– Nē, mūsu pašu mazie. Ej, zvirbuļi!

Bērni visi reizē pagrieza galviņas pret nācējiem, bet, nelikdamies traucēties, turpināja savu maltīti. Tikai slaika tumšmate pusaudze ar troksni piecēlās un skrēja vecākiem pretim.

– Nu? – viņa vaicāja, savām tumšām, platām acīm nepacietīgi māti un tēvu vērodama.

– Labi, – māte īsi bilda smaidīdama.

– Skola vai māja? – meitene vēl šaubās jautāja.

– Skola, skola.

– Kā? Tā jau ir sazvērestība no aizmugures, – tēvs jokodams pārmeta.

– Tu manu mīlo zelta māmuliņ! – Meitene strauji krita mātei ap kaklu.

– Gaida, lēnāk! – tēvs aizrādīja.

Gaida atrāvās un ar rūpēm uzskatīja māti.

– Piedod, māmiņ. Tu esi piekususi? Nāc, atsēdies tur uz sola, atnesišu tev krūzi piena un svaigu kviešu plāceni. Vai tu drīksti ēst plāceni, gluži siltu?

– Nē, bērns, es to nedrīkstu. – Gobas kundze atsēdās uz norādītā sola.

– Tad atnesišu tev kādu kaltētu maizīti. Tev taču arvien vēl ir laba ēstgriba, vai ne?

– Jā, Gaida, ir. Bet man vairs nav vaļas, mēs aizkavējamies, man jāiet pie saimes.

– Es visu ar Zapu nokārtoju, esi mierīga; es jau domāju, ka pirms launaga nepārnāksiet. Zelmas jaunkundze tikmēr pie-  
raudzija mazos.

– Tas bij prātīgi! – Māte paglaudīja savu vecāko. Jaunākie, skaļi trokšņodami, turpināja launagu.

– Un mani tu nemaz neapmīļosi, Gaidule! – tēvs aizvainots pārmeta.

– Manu pūcīgo papucīt, tu gudro, labo! – Gaida metās arī tēvam ap kaklu, to žņaudza un spaidīja ar visu savu aizturēto prieku. – Es esmu tik laimīga, ak, kad tu to zinātu, manu papucīt!

Tēvs apmierināts uzsita Gaidai uz pleca. Mātes seja priekā staroja. Jā, tā bij prieka diena, šis pirmais maijs!

– Mana zelta māmuliņa! – Un atkal Gaida griezās pret māti, kura rokām it kā atgaiņājās, baidīdamās no Gaidas straujajiem apkampieniem.

– Nē, nē, māmiņ, nebīsties! Mana mīlā, mīlā māmiņ. – Un Gaida rūpīgi sakārtoja mātes ērtās ampīra kleitas krokas. Tēvs jau bij iegājis lieveni, kur bērni to skaļi apsveica.

Māte ar meitu vēl kādu brīdi palika uz sola sēžam un jautri apspriežam svarīgo jaunumu visos sīkumos.

Gaida bij apmierināta, viņa tagad juta cietu pamatu zem kājām. Māte piecēlās un gāja uz māju. Gaida viegli kā stirniņa aizskrēja pa gatvi lejā uz upmalu un sauca pilnā balsī pāri upei:

– Ūu-u-ū! Hallera-hu!

Viņa skraidīja šurpu turpu pa graviņu, lauza ievu ziedus, ieelpoja ziedu smaržu pilnu krūti un smējās, smējās, rokas tālumā izstiepusi, pati nezinādama, kādēļ, kam pretī tās sniegdama. Tad uzkāpa augstu kādā lielā ievā un tās zaros šūpojās kā jauna vāverīte. Viņai sirds vai pārplūda no prieka un laimības. Tad nolēca zemē, svaidīja ievu ziedus upē. Daudz netrūka, būtu arī pati upē lēkusi un izpeldējusies, bet apdomājās. Vēl agrs, ūdens salts, nav vēl noziedējis – varētu sasaldēties, un tad māte bēdātos.

Mīļā, labā māmiņa, viņa slima. Kaut drīz tas būtu garām un tā jaunā māsiņa klāt! Gaida katrā ziņā sagaidīja māsiņu. Viņa jau bij liela, viņa saprata visus dabas noslēpumus; viņa zināja, kā rodas kumeliņi, mazie, baltie jēriņi un glupie teliņi. Par brālīšiem un māsiņām māte toreiz, kad vēl Krustiņa nebij pasaulē, izstāstīja. Viņa par to nemaz nebrīnījās – tas jau bij tik saprotami, kas tur ko brīnīties. Un tad viņa ar vēl siltāku mīlestību un uzmanību izturējās pret māti; bij pakalpigāka, paklausīgāka, nerunāja daudz pretī, nekaitināja to ar savu ietiepību kā citkārt; arī Kārli un Vili viņa apsauca, kad tie bij nerātni, un vispār lūkoja izsargāt māti no nepatīkšanām, cik varēdama.

Vēl britiņu viena pati ar sevi paliksmojusies un pajūsmojusi, Gaida salauza krāšņu ievu ziedu pušķi un aizskrēja taisnā ceļā uz māju kalnā, cauri krūmiem un ceriem, tos aplauzīdama un par skrambājumiem uz kailajām rokām nebēdādama. Pa visu māju šovakar skanēja Gaidas gaviles.